

Katholieke Universiteit Leuven
Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen
Departement Pedagogische Wetenschappen

**Examenpaper in het kader van het vak EO404:
Seksuele pedagogiek**

Prof. H. Colpin

Hildegarde Camps
1e licentie Onderwijskunde
Academiejaar 2003-2004

1. Inleiding

Tijdens mijn zoektocht naar een geschikt initiatief, die door databanken, internetsites, bibliotheken, ... voer, kwam ik in de jeugdafdeling van de bibliotheek terecht bij een reeks boekjes van Martine Delfos over seksuele voorlichting. Martine Delfos werkt sinds 1975 als psycholoog, therapeut en diagnosticus onder andere met meervoudig getraumatiseerde kinderen, jeugdigen en volwassenen. Naast haar werkzaamheden als zelfstandig gevestigd therapeut, publiceerde zij vanaf 1993 onder andere op het gebied van de psychologie, waaronder verscheidene handboeken. Van 1997 tot 2002 verschenen van haar de eerste tien delen uit een serie van elf kinderboeken over seksuele voorlichting. Uit deze reeks heb ik drie boekjes bestudeerd die elk een onderwerp in verband met seksuele en relationele vorming behandelen. Zo heb je bijvoorbeeld 'Overal te koop. Seksuele voorlichting over voorbehoedmiddelen', 'Een vrolijke drukte. Seksuele voorlichting over menstruatie', 'De dicht-bij-je-bed-show, seksuele voorlichting over geslachtsziekten', ...

De titels die ik in deze paper wat nader zal onderzoeken, zijn 'Zin in jezelf. Over masturbatie', 'Dat nare gevoel. Over seksueel misbruik' en 'Verliefd is verliefd. Over homoseksualiteit'. De auteur behandelt elk onderwerp bewust in een ander boekje, zodat kinderen en jongeren enkel lezen waar ze op dat moment belangstelling voor hebben, zonder te maken te krijgen met onderwerpen waar ze op dat moment niet mee bezig willen zijn.

In wat volgt zal ik beginnen met een beschrijving van de doelgroep en de doelstellingen van de boekjes. Verder ga ik in op het theoretisch kader waarin dit initiatief kan worden geplaatst en de methoden die hierbinnen worden gebruikt. De educatieve middelen komen in een volgend punt kort aan bod alsook evaluatieonderzoek. Om te eindigen zou ik graag enkele suggesties doen voor optimalisering en wil ik graag een persoonlijke evaluatie doen in verband met de gelezen boekjes. Af en toe illustreer ik een gegeven of bewering in verband met de reeks boekjes met een tekstfragment.

2. Doelgroep

De boekjes zijn allemaal bedoeld voor meisjes en jongens in de bovenbouw van de basisschool en aan het begin van de middelbare school; laten we zeggen van ongeveer tien tot 14 jaar. Achteraan in de boekjes is er telkens extra informatie voor volwassenen opgenomen die verder gaat dan de noodzakelijke basiskennis. Hiermee wordt volgens mij onrechtstreeks

aangegeven dat ouders en opvoeders zeker ook bij het boek en de informatie betrokken kunnen en mogen zijn. Verder wordt er nergens verwijzing gemaakt naar de betrokkenheid van ouders en/of opvoeders bij deze vorm van seksuele voorlichting.

3. Doelstellingen

De auteur geeft op een aantal plaatsen zelf aan wat voor een stuk de bedoeling is van haar boekjes. Zo schrijft ze in het voorwoord van het boekje over seksueel misbruik dat *“het goed is dat er een voorlichtingsboek over bestaat”*, zoals datgene wat je op dat moment voor je neus hebt liggen. Ik denk dat de auteur vooral informatie wil verschaffen over een aantal thema's waar kinderen en jongeren op seksueel vlak mee bezig zijn. Op verschillende momenten worden in alle boekjes bijvoorbeeld woorden als 'homoseksueel', 'hormonen', 'klaarkomen', 'ongewenste intimiteiten', ... uitgelegd, op een zeer verstaanbare en duidelijke wijze. Ook wordt er verklaard wat masturberen is en hoe dat gebeurt, wat er aan de hand is bij seksueel misbruik, hoe het komt dat mensen van hetzelfde geslacht op elkaar verliefd kunnen worden, ... Toch blijft deze informatie niet beperkt tot enkel technische aspecten, of biologische verklaringen. Het gaat in alle boekjes zeer vaak over emoties, gevoelens en gewaarwordingen. Op een zeer respectvolle manier spreekt de auteur over masturbatie, homoseksualiteit enzovoort. Dat ze dus ook een mentaliteitsverandering of blikverruiming voor ogen heeft, blijkt verder ook nog uit de volgende punten:

- In acht nemen van principes van prudentie

In de boekjes over masturbatie en homoseksualiteit wordt deze doelstelling niet expliciet gerealiseerd, de inhoud die omtrent deze thema's aan bod komen, lenen zich hier niet echt toe. Bij het thema masturbatie wordt wel gezegd dat jongens met een condoom kunnen masturberen, met de bedoeling om 'rommel', zoals de auteur dit omschrijft, te vermijden, maar dit is dus niet gedaan met het oog op voorzichtigheid voor allerlei seksuele aandoeningen of zwangerschap.

Bij het thema seksueel misbruik spreekt men wel over je eigen grenzen en die van anderen die moeten worden gerespecteerd.

Ik ga ervan uit dat andere boekjes uit de reeks, bijvoorbeeld die over voorbehoedmiddelen of vrijen, dieper ingaan op deze principes van prudentie. Deze thema's lenen er zich volgens mij meer toe om dit aandachtspunt centraler te stellen. Je zou je de vraag kunnen stellen of een thema als homoseksualiteit niet vraagt om de AIDS-problematiek te behandelen. Als punt van

kritiek stelde ik dit bij het lezen van dit boekje. Maar misschien is de doelgroep van deze reeks boeken al erg gediend met de inhoud zoals die nu aanwezig is in de boekjes. Misschien gaat AIDS in deze context iets te ver en kan er op latere leeftijd of in andere activiteiten meer aandacht aan worden geschonken.

- Authentiek concept van bevredigende seks ontwikkelen en dit een plaats geven in het eigen bestaan

Ik denk dat er in de boekjes van Martine Delfos op verschillende wijzen aanzetten worden gegeven die kinderen en jongeren doen nadenken over een authentiek concept van bevredigende seks. Zo wordt er met veel respect gesproken over masturbatie en worden de lezers geconfronteerd met het persoonlijk welbevinden dat ten gevolge van het graag zien van je eigen lichaam en een positieve houding ten opzichte van het ontdekken van je eigen lichaam en geslachtsdelen, kan ontstaan. *“Plezier beleven aan je eigen lichaam is prettig. Jonge kinderen vinden het heerlijk om op hun duim te zuigen en ook om langs hun geslachtsdelen te wrijven. Dat is niet hetzelfde als seks. Het geeft ook een prettig gevoel, maar het is meer een troost. Het lijkt op masturbatie, maar het is eigenlijk iets anders. Masturbatie doe je om het prettige gevoel zelf, zoals bij duimen, maar ook om een groter seksueel gevoel te krijgen. Bij masturbatie neemt het seksuele gevoel toe en het kan in een sterk gevoel eindigen, een hoogtepunt, ook wel climax genoemd. Dan is het afgelopen, klaar.”*

De niet-moreel goede seks komt aan bod bij het thema seksueel misbruik. Het leed dat kinderen bij seksueel misbruik wordt aangedaan, probeert men vaak te compenseren door middel van cadeautjes en snoep. Kinderen kunnen zich dan schuldig voelen omwille van het feit dat ze die seksuele activiteiten helemaal niet fijn vinden en er bang voor zijn, maar toch blij zijn met de cadeautjes die ze er achteraf voor krijgen. Toch is dit geen moreel-goede seks omwille van het principe van non-exploitatie dat in geen geval wordt gerespecteerd. Het kind wordt in deze situatie uitgebuit (Steutel & Spiecker, 1996).

- Opvoeden tot relatiebekwaamheid

Ik denk dat de auteur een bijdrage levert aan deze relatiebekwaamheid door op een open manier te vertellen over de verschillende onderwerpen, deze vanuit verschillende standpunten te belichten en een poging doet tot blikverruiming bij de kinderen en jongeren. Ze schept hiermee een klimaat waarin kinderen de kans krijgen tot het ontdekken van nieuwe dingen en op weg worden gezet naar een andere manier van kijken naar bepaalde dingen zoals bijvoorbeeld homoseksualiteit. Door de houding die zij daardoor verkrijgen, zal het voor hen

makkelijker zijn om bepaalde zaken bespreekbaar te maken in een relatie waardoor die kan verbeteren en constructief kan worden opgebouwd. Nog even zou ik willen benadrukken dat ik er niet vanuit ga dat deze boekjes enkel en alleen zullen opvoeden tot relatiebekwaamheid. Ik ben er van overtuigd dat nog een aantal andere factoren moeten meestappen in de seksuele en relationele vorming zoals ouders, leerkrachten en andere opvoeders. Ook kan dit geen eenmalige gebeurtenis zijn, maar vraagt het een aanpak waarbij regelmatig wordt ingespeeld op vragen en bekommernissen van opgroeiende jongeren en waarbij regelmatig impulsen worden gegeven tot reflecteren op houdingen, informatie opdoen, blikverruiming. Dit alles zou moeten gebeuren in een warm en vertrouwd klimaat.

- Ontwikkeling van morele principes in de seksuele sfeer

Ook deze doelstelling komt in het ene boekje al wat meer aan bod dan in het andere. Het ene thema leent zich er beter toe dan het andere. Bij het thema seksueel misbruik wordt gefocust op het principe van wederzijdse toestemming dat niet wordt gerespecteerd, want een kind dat seksueel wordt misbruikt begrijpt nagenoeg altijd dat er iets niet juist is, omwille van de geheimhouding en de nare gevoelens die het misbruik bij het kind veroorzaakt. *“Misschien denk je wel, waarom is seksueel misbruik eigenlijk zo erg? Is een harde schop eigenlijk niet erger? Het erge zit niet in de pijn die je krijgt. Pijn gaat over. Het erge zit in het nare gevoel dat je erbij krijgt. Je raakt ervan in de war. Je begrijpt het niet goed. Je voelt je schuldig. Je weet niet of je nog wel iedereen kan vertrouwen. Door het seksueel misbruik heb je meegemaakt dat iemand plotseling heel anders is dan je eerst dacht...”*

Hetzelfde geldt voor het principe van non-exploitatie, wat ik eerder al uitlegde.

- Respect voor allerlei thema's in verband met relaties en seksualiteit

Dit zou je kunnen beschouwen als een eerder alles omvattend ideaal, dat in elke van de vorige doelstellingen voor een stuk aanwezig is. Toch wil ik er, omwille van het belang dat ik eraan hecht, toch even apart bij stilstaan. Deze doelstelling vind ik in alle drie de boekjes zeer sterk terug. Door de manier waarop de auteur schrijft en de gevoelens en emoties die ze ter sprake brengt, doet zij heel veel recht aan het aparte karakter van seksuele en relationele opvoeding. Het viel me direct op hoe de auteur thema's als masturbatie, homoseksualiteit en seksueel misbruik uit de taboesfeer wil halen en eenieder die met één van deze aspecten te maken krijgt, wil aanmoedigen om er op een goeie manier mee om te gaan. Zo wordt er bij het thema masturbatie gesproken over het respect voor je eigen lichaam, respect voor andere

geloofsovertuigingen en culturen die een andere visie hebben op masturbatie, over jongens en meisjes die het niet graag doen, ...

Ik vind dat de auteur er zeer goed in slaagt om de doelgroep op een gepast niveau aan te spreken, rekening houdend met eventuele kennishiaten, met terughoudende gevoelens, met de eventuele verlegenheid en onervarenheid die er bij kinderen en jongeren omtrent deze thema's heerst.

4. Theoretisch kader

In elk van de drie boekjes kon ik een stuk voorlichting en het bijbrengen van kennis ontdekken. In het boekje met als onderwerp seksueel misbruik is er in het voorwoord, zoals ik al eerder zei, een expliciete verwijzing naar een 'voorlichtingsboek'. Hieruit blijkt dat de auteur de bedoeling heeft om bepaalde zaken te expliciteren, te verduidelijken, bij te brengen, met andere woorden kennis over te dragen.

Bij het deel over masturbatie kunnen de lezers leren over gevoelige plekjes, 'seks hormonen' en het orgasme. Bij 'seksueel misbruik' gaat het onder andere over zwangerschap en kinderporno. Over het verschil tussen homo en hetero en dat je geen homoseksueel kan 'worden', kan je lezen in het boek over homoseksualiteit.

Door het verhogen van de kennis van de lezers, wordt het seksuele gedrag en de seksuele beleving beïnvloed, wat zeker een bedoeling is geweest van de schrijfster.

De gezondheidspsychologische modellen die ook hun stempel zouden kunnen drukken op de inhoud en de schrijfwijze van de auteur, komen hier minder aan bod. Het werken aan overtuigingen komt wel enigszins aan bod, bijvoorbeeld bij het onderwerp homoseksualiteit, maar heeft hier niet de bedoeling om de lezer te leren hoe op een goeie en gezonde manier beslissingen te maken als het gaat over bijvoorbeeld het minimaliseren van het risico lopen op AIDS. Wanneer ik dan kijk naar de doelgroep van deze reeks boekjes, moet ik toch besluiten dat het maken van beslissingen op basis van dit soort modellen nog niet bestemd is voor deze doelgroep.

Ik denk dat dit zou leiden tot buiten de doelstellingen van deze boekjes en moet worden beschreven in andere soorten boeken of behandeld tijdens andere activiteiten.

Dat seksuele ontwikkeling en seksueel gedrag samengaan met een groot aantal factoren, wordt beschreven in de ecologische modellen en komt ook in deze reeks boekjes zeer duidelijk tot zijn recht. Kijken we naar het individuele niveau, kunnen we lezen dat de ene persoon masturbatie leuk vindt en de andere er geen behoefte aan heeft. En dat er verder ook verschillen zijn tussen hoe jongens en meisjes masturberen, hoe ze het beleven en hoe vaak ze dat doen. Op het relationele niveau zien we bijvoorbeeld de relatie tussen een ouder en een kind, waarbij de ouder seksueel misbruik maakt van het kind. Dit is geen goede seksuele relatie. Een seksuele relatie vindt veelal plaats tussen mensen van ongeveer dezelfde leeftijd, met wederzijdse toestemming en met non-exploitatie. Een derde niveau is het contextniveau. Bij de onderwerpen masturbatie en homoseksualiteit komt aan bod hoe bepaalde culturen en bepaalde geloofsovertuigingen deze seksuele belevingen net wél of net niét tolereren. De invloed die hiervan uitgaat heeft vaak een overtuigende invloed op de seksualiteitsbeleving van de betrokkenen (Van Zessen, 1995).

De boekjes op zich bieden geen kansen tot een integrale opvoeding, in die zin dat ze de activiteiten van andere opvoedingsinstanties, zoals ouders en school, niet kunnen compenseren. Wel zitten er volgens mij heel wat kansen tot het samen verwerken van de aanwezige informatie of het opzetten van activiteiten naar aanleiding van wat er wordt geschreven over de verschillende thema's.

5. Method

Ik zie in deze boekjes een combinatie van twee benaderingen, namelijk een preventiegerichte en een groeigerichte benadering.

Preventie komt vooral aan bod in het boekje over seksueel misbruik. Daar wordt verklaard wát het is, wie het doet, hoe je het kan herkennen, waar het kan gebeuren, ... Het is duidelijk niet de bedoeling van de auteur om lezers bang te maken en wantrouwig te doen staan tegenover elke potentiële dader, dat is duidelijk merkbaar in een apart onderdeelje in het boek. *“Nee! Seksueel misbruik gebeurt wel veel, maar nog véél vaker gebeurt het niet. De meeste mensen misbruiken niemand seksueel. Je hoeft dus ook niet bang te zijn of wantrouwig dat iedereen het zomaar bij je zal doen, want dat is niet zo. Maar als er toch iets gebeurt waardoor je een vervelend gevoel krijgt over je lichaam, moet je proberen de ander tegen te houden. ...”*

Toch wil de auteur kinderen en jongeren helpen door hen in te lichten over het fenomeen en te vertellen wat je kan doen als het toch zou gebeuren.

Ik vind dat de auteur dit doet op een zeer serene wijze, zonder overdrijvingen en zonder kinderen het gevoel te geven dat er iets mis is met hen of dat het hun schuld zou zijn.

Ik denk ook dat andere thema's uit de reeks eerder aanleiding geven om meer preventiegericht te schrijven. Zo denk ik opnieuw dat in boekjes over voorbehoedmiddelen, geslachtsziekten en zwangerschap meer aandacht wenselijk is in verband met preventie.

Wat de groeigerichte benadering betreft, zie ik verschillende onderdeeljes zeer expliciet aan bod komen. Normen en waarden om te beginnen. De boekjes en bijhorende thema's zetten kinderen en jongeren aan om na te denken over hun eigen lichaam, en alles wat met seksualiteit en relaties te maken heeft, ieder op zijn eigen niveau. Door het lezen van de boekjes kunnen ze komen tot een dieper inzicht in bepaalde onderwerpen, eventueel door een heersende opvatting over een bepaald thema te herzien. Een voorbeeld uit het boekje over homoseksualiteit: *“Er zijn ook ouders die het heel moeilijk vinden als ze horen dat hun kind homoseksueel is. Ze zijn bang dat hun kind een moeilijk leven zal krijgen. Of ze kunnen zich niet over hun eigen vooroordelen heen zetten, hebben daar altijd grapjes over gemaakt, of keuren homoseksualiteit af.”*

Door de lezers van de boekjes op zo'n manier aan te spreken dat ze zich vertrouwd voelen en gestimuleerd worden tot verder ontdekken en zich openstellen, wordt er rekening gehouden met de situatie van ieder individu. En ook al kan je met geschreven tekst moeilijk in interactie gaan en weinig inspelen op huidige noden en vragen, toch schept de schrijfster met haar boekjes een sfeer die getuigt van openheid en respect voor eenieders beleving en gevoel. Ik denk dat het aan de ouders, opvoeders, ... is om verder te gaan met de informatie uit de boekjes en op die manier een betere afstemming te verwezenlijken tussen wat een kind of jongere wenst te ontdekken en wat je zelf als opvoeder hebt aan te bieden en wat er verder nog aan informatie voorhanden is.

Seksualiteit is ook steeds ingebed in een context. Of deze context seksueel vriendelijk en relationeel warm is, hangt af van de verschillende betrokken opvoedingsinstanties (Te Poel & Ravesloot, 1997). In de drie boekjes die ik wat nader heb bestudeerd, komt die context op verschillende manieren ter sprake. Het gaat bij homoseksualiteit bijvoorbeeld over ouders die een homoseksuele zoon soms maar moeilijk aanvaarden of over bepaalde geloofsgemeenschappen die homoseksuele relaties volledig afkeuren. Bij het onderwerp masturbatie wordt er gesproken over vriendengroepen van jongens die het vooral erg stoer vinden wanneer er vaak wordt gemasturbeerd. En dat je je daar als jongen niet gek moet door laten maken. Contextfactoren die bij het boek over seksueel misbruik aan de orde zijn, zijn

bijvoorbeeld de verschillen tussen kinderen die (samen) hun lichaam op een leuke manier leren kennen en de seksuele gevoelens die volwassenen kunnen ervaren. *“En omdat seks voor volwassenen iets anders is dan voor kinderen, kunnen seksuele dingen die volwassenen fijn vinden, heel vervelend voelen bij kinderen. Ze kunnen het zelfs vies of stom vinden. Dat is niet zo gek, dat is met meer dingen zo. Wanneer je twee jaar bent, vind je het heel prettig als je moeder je billen afveegt wanneer je gepoept hebt. Maar als je elf jaar bent, moet je daar niet aan denken. Dan schaamt je je dood en wil je zelf je billen afvegen. Als je seksuele dingen meemaakt terwijl je daar niet aan toe bent, voelt het ook vervelend, vies of stom.”*

Wanneer we gaan kijken naar het evaluatiecriterium dat bij de groeibenadering wordt gebruikt, namelijk in welke mate jongeren komen tot meer verantwoord handelen, dan denk ik dat deze boekjes op zich, deze doelstelling niet helemaal kunnen verwezenlijken. Omdat seksuele opvoeding integrale opvoeding zou moeten zijn, en het een proces van lange adem is, waarin verschillende partners betrokken worden, kan een boekje alleen geen wonderen doen. Ik denk dat het ook hier de opdracht is van ouders en opvoeders om bijvoorbeeld dit soort boekjes te betrekken in hun aanbod van seksuele en relationele opvoeding en in hun uitbouw van een relationeel warm en seksueel vriendelijk klimaat. Wel kan het bijvoorbeeld een grote bijdrage leveren in het verstrekken van informatie en het expliciteren van gevoelens en emoties die te maken hebben met seksueel gerelateerde thema's (Geeraert, 1994).

Ik ben van mening dat de auteur door haar gemoedelijke schrijfstijl, haar uitgebreide informatie, haar beschrijving van verschillende emoties en het aanspreken op een gepast niveau, recht doet aan elke lezer en voldoende openheid laat voor hetgeen elke lezer met deze informatie wil doen. Wanneer ik me probeer voor te stellen hoe ik als 12-, 13-jarige lezer deze boekjes zelf zou lezen, dan kan ik alleen maar besluiten dat ik me erg comfortabel zou voelen met deze wijze van (een deel van) relationele en seksuele vorming. Ik denk dat de auteur de lezer heel wat ideeën geeft over bepaalde onderwerpen en hen aanzet om hier dieper over na te denken en wat langer bij stil te staan. Op die manier kunnen zij komen tot een breder denkkader en worden de mogelijkheden van de persoon versterkt. En dit op het gebied van keuzes maken, beslissingen nemen, uitspraken doen over bepaalde (misschien) controversiële thema's, empathisch vermogen, ...

6. Educatieve middelen

De reeks met boekjes is al een educatief middel op zich, en naar scholen toe zou ik, moest dat kunnen, zeker de aanbeveling doen om ze op te nemen in de klas- of schoolbibliotheek. Ik zie een paar manieren om binnen de seksuele en relationele vorming met deze boekjes aan de slag te gaan. Ten eerste kan een kind of jongere in de bibliotheek deze boekjes uitlenen en er alleen in lezen en op zoek gaan naar dingen die hij of zij graag wil weten. Volgens mij is dat ook de hoofdbedoeling van de auteur. Het zou goed zijn wanneer ouders of andere opvoeders naar aanleiding van één van de boekjes een gesprek aangaan met het kind of ingaan op vragen die ze na het lezen ervan nog hebben. De bijkomende informatie achteraan elk boek die eigenlijk voor volwassenen bedoeld is, maar eveneens door kind of jongere mag worden gelezen, nodigt uit tot een dieper ingaan op één van de thema's. Wanneer één van de onderwerpen via een boekje aanleiding zou geven tot een goed gesprek, zou dat een hele goede ontwikkeling zijn.

Verder denk ik dat het voor leerkrachten die zich bezighouden met de seksuele vorming op school ook een handige leidraad zou kunnen zijn voor de verschillende onderwerpen die aan bod (kunnen) komen en hoe ze dat bijvoorbeeld gaan vertellen of uitleggen. Ik kan me voorstellen dat leerkrachten die zich niet altijd zo vertrouwd voelen met verschillende onderwerpen binnen de seksuele opvoeding in één van de boekjes een mooie uitleg vinden, waarvan ze ook weten dat die manier van vertellen door jonge mensen wordt geapprecieerd. Het kan een basis zijn om te vertrekken voor bepaalde activiteiten. Verder kan het ook een goede aanvulling zijn op wat er binnen de lessen seksuele opvoeding wordt aangehaald. Een leerkracht kan bepaalde aspecten van een thema als voorbehoedmiddelen, homoseksualiteit, zwangerschap, ... belichten via verschillende werkvormen, en de leerlingen hebben dan de kans om er achteraf nog meer over te weten te komen via één van de boekjes die ze op school of in de klas kunnen vinden. Ik denk ook aan de onderzoeken die gebeurden naar de effectiviteit van seksueel misbruik preventieprogramma's voor kinderen ter voorkoming van seksueel misbruik (Versluis & Laan, 2003). Ook hierbij kan bijvoorbeeld het boekje 'Dat nare gevoel' een meerwaarde betekenen volgens mij. Misschien kunnen de boekjes ook een hulpbron zijn voor een taak of groepswork dat in het kader van de seksuele opvoeding wordt aangekondigd.

7. Evaluatie-onderzoek

De boekjes zijn niet gepubliceerd in het kader van een onderzoek of project. Daarom is er ook geen evaluatieonderzoek naar verricht. Via de website van de uitgeverij waarbij de reeks boeken is uitgegeven (Trude Van Waarden), kon ik via email contact opnemen met de auteur, Martine Delfos. Ik vroeg haar naar reacties of evaluaties die zij misschien via scholen of bibliotheken zou hebben ontvangen.

Over de boekjes en het gebruik ervan in Nederlandse (of Vlaamse) scholen heeft zij geen verdere informatie. Ze vertelde mij over het gebruik van één van de boekjes in Myanmar (voormalig Birma, Azië). Daar is 'Dat nare gevoel' vertaald in het Birmees en het Engels en gebruikt om te werken met straatkinderen in Yangon. Daar bleek het een enorm succes te zijn, in die zin dat kinderen gingen praten over hun ervaringen en dat veel verdrietige ervaringen en gevoelens los kwamen. Dat was samen met enkele van haar therapeutische kinderboeken ('Blijf van me af' (versie jongens en versie meisjes), 'Het is niet leuk'). De boekjes waren eerst illegaal vertaald en gebruikt, dat bleek zo'n succes te zijn dat ze zich tot de auteur hebben gewend en toestemming vroegen om de uitgaven daadwerkelijk als gedrukte boeken uit te geven.

Het boek 'Dat nare gevoel' is uniek in zijn soort en is ook gebruikt als aangeraden boek in de landelijke actie van het ministerie van hoe om te gaan bij seksueel misbruik. 'Verliefd is verliefd' over homoseksualiteit is volgens Martine Delfos ook heel goed ontvangen in de homowereld.

Martine Delfos benadrukt in de email die ik van haar ontving hoe belangrijk zij het vindt om eerlijk te zijn, de feiten te geven, maar ook respectvol met het onderwerp om te gaan en gevoelens een plaats te geven.

In een bijgevoegd hoofdstuk uit het Jaarboek 2003: Jongeren en seksualiteit, '*Seksuele oplichting. Je weg vinden als kind in het seksuele oerwoud*', schrijft ze over de media die kinderen en jongeren overspoelt met een beeld van een volwassen seksualiteit. Eerlijke seksuele voorlichting is nog nooit zo moeilijk geweest, zegt ze. Naast alle oppervlakkige aandacht is er toch nauwelijks aandacht voor de achtergrond van seksualiteit en waarom dit én zoveel plezier én zoveel problemen kan geven. Verder geeft de auteur enige suggesties voor een adequate en aangepaste seksuele voorlichting.

8. Suggesties voor optimalisering

Voor een volledig didactisch pakket in verband met relationele en seksuele vorming zou ik waarschijnlijk makkelijker wat suggesties kunnen doen ten aanzien van optimalisering. Voor een reeks boekjes als deze ligt dat iets moeilijker vind ik. Een boek zegt uit zichzelf natuurlijk weinig over hoe je er het best mee omgaat en hoe je ze betreft in een ruimer initiatief. Daarom denk ik dat het erg belangrijk is dat een opvoeder, een ouder of leerkracht er over nadenkt hoe hij of zij een kind of jongere verder kan begeleiden na de aanbieder van deze boekjes of hoe een reeks boeken als deze een juiste plaats kan krijgen binnen een groter aanbod van activiteiten in verband met relationele en seksuele vorming. In het vorige deeltje besprak ik enkele ideeën die mij wel geschikt lijken voor een goede implementatie van deze boekjes thuis of in de klas of ...

Hier volgen enkele kleine opmerkingen in verband met de boekjes en de inhoud ervan. De auteur is Nederlandse, vandaar dat af en toe enkele typische Nederlandse termen opduiken in de boekjes, zoals spuug, neuken, ... Dat zou voor onze Vlaamse kinderen echter geen probleem mogen zijn denk ik. Ik ga ervan uit dat ze in de bib of op school ook regelmatig boeken van Nederlandse auteurs lezen, dus dat ze er op die manier wel mee vertrouwd zullen zijn. Er zijn verder een aantal kleine onderwerpen die ik relateer met een onderwerp uit één van de boekjes, maar die ik toch niet zie verschijnen. Zo dacht ik bijvoorbeeld aan de seksuele beleving bij homoseksuelen. In het boek gaat het over wat het precies is, de vooroordelen die er rond bestaan, de gemengde gevoelens van homoseksuelen, ... heel even wordt aangehaald dat *“het vrijen een beetje anders is bij homo’s en hetero’s.”* Hoe dat dan precies in elkaar zit, daar wordt niks meer over verteld. Ik kan me voorstellen dat ik als lezer wel benieuwd zou zijn naar hoe dat dan precies gaat. Daar had misschien wel meer informatie over mogen worden gegeven. Hoewel ik ook kan begrijpen dat de grootste bedoeling van dit boekje, gezien ook de doelgroep, is om meer info te geven over wat homoseksualiteit is en de daarbij horende gevoelens van verschillende betrokkenen.

9. Persoonlijke evaluatie van het initiatief

Op de achterkant van één van de boekjes, waar meer uitleg te vinden is over de inhoud ervan, kan je lezen: *“Martine Delfos vertelt met veel respect voor verschillende standpunten en levensovertuigingen wat masturbatie is. Ze vertelt hoe het lichaam werkt en welke gevoelens*

een rol spelen. Ook durft ze te vertellen welke problemen er kunnen ontstaan. Duidelijk legt ze het functioneren van het lichaam uit, zonder de emotionele kant te verwaarlozen.”

Zonder zomaar klakkeloos te willen accepteren wat hier wordt beschreven, kan ik toch niet anders dan akkoord gaan met wat er wordt verteld. Het viel me al meteen op met hoeveel respect de auteur de verschillende thema's belicht, en hoe ze wil proberen om duidelijk te zijn in haar uitleg, en openheid wil garanderen voor verschillende standpunten van lezers. Ze schrijft met zeer veel gevoel en alles wordt mooi, maar ook niet té vrolijk, uitgelegd. Bijvoorbeeld het volgende: *“Het strelen van borsten bij meisjes en het wrijven langs de binnenkant van de dijen bij jongens en meisjes kan heel prettig zijn.”* Ik vind dat de auteur in alles wat ze schrijft, heel erg duidelijk maakt dat seksualiteit iets moois en puur is. Zonder te vervallen in een sfeer van taboe doet ze de verschillende onderwerpen uit de doeken. Ik denk dat het als lezer erg aangenaam is om op deze manier kennis te maken met onderwerpen die soms nogal geladen blijken te zijn als je ernaar vraagt bij bijvoorbeeld ouders of leerkrachten. Verschillende nieuwe of moeilijke woorden worden op een heel duidelijke manier uitgelegd. Ook is er achteraan elk boekje een verklarende woordenlijst beschikbaar die snel geraadpleegd kan worden als dat nodig is.

Verder vind ik het goed dat ook minder vanzelfsprekende onderwerpen of onderwerpen waar je niet direct aan denkt een plaats kunnen hebben in de boekjes. Zo denk ik aan 'verslaafd zijn aan seks en masturbatie', 'hygiëne en besnijdenis', hetero zijn en homo doen', kinderporno', 'contact zoeken als homo met andere homoseksuelen', ... Ik denk dat kinderen en jongeren hierover wel regelmatig dingen oppikken, maar daarom niet steeds ergens terecht kunnen voor passende informatie. Het boek behandelt natuurlijk geen oneindig veel bijkomende onderwerpen, maar toch vind ik het een mooie poging.

Dat verschillende onderwerpen ook goed gekaderd worden binnen bijvoorbeeld geloof, geschiedenis en cultuur vind ik een pluspunt. Ik denk dat het erg belangrijk is dat homoseksualiteit bijvoorbeeld niet alléén maar homoseksualiteit is, maar dat dit gekaderd moet worden binnen verschillende andere instituties, die allen hun invloed hebben en van homoseksualiteit vaak een 'complex fenomeen' maken.

Verder is de vorm van de boekjes vierkant en heeft het een handig formaat. Tekst wordt opgevrolijkt met mooie en ook grappige tekeningen. De thema's worden duidelijk opgesplitst in verschillende subonderdelen die vlot te lezen zijn. Elk boekje behandelt een apart thema zodat kinderen en jongeren alleen dat lezen, waar ze op dat moment behoefte aan hebben.

Dat er achteraan ook bijkomende informatie is voorzien voor volwassene, getuigt van het belang dat de auteur hecht aan de betrokkenheid van ouders en volwassenen bij de seksuele

opvoeding van kinderen. Ik zou het erg goed vinden moesten ouders en andere opvoeders zich dan ook geroepen voelen om met (hun) kinderen te spreken over deze onderwerpen of in te gaan op vragen. Ik kan me voorstellen dat het als ouders niet makkelijk is om zonder iets aan de slag te gaan met thema's als deze. Wel, dit is volgens mij een heel mooi vertrekpunt en handige leidraad om het er toch eens op te wagen!

10. Referenties

- Delfos, M. (1999). *Dat nare gevoel. Seksuele voorlichting over seksueel misbruik*. Bussum, Trude van Waarden Producties.
- Delfos, M. (2003). Seksuele oplichting. Je weg vinden als kind in het seksuele oerwoud. In: *Jaarboek 2003: Jongeren en seksualiteit*. Amsterdam: Narratio.
- Delfos, M. (2002). *Verliefd is verliefd. Seksuele voorlichting over homoseksualiteit*. Bussum, Trude van Waarden Producties.
- Delfos, M. (1999). *Zin in jezelf. Seksuele voorlichting over masturbatie*. Bussum, Trude van Waarden Producties.
- Geeraert, A. (1994). De didactische aanpak van de relationele en seksuele opvoeding in het Secundair Onderwijs : conclusies en beleidsadviezen. In: *Ontwikkeling in norm-en waardenpatronen, seksueel gedrag, communicatie, informatiebehoefte, informatiebronnen, kennis en een vernieuwde didactische aanpak in het Secundair Onderwijs. Een beperkte survey bij 14- & 21-jarige jongeren in 12 Secundaire Scholen*. (pp.98-108). (Onderzoeksrapport). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Nijs, P. (1990). Seksualiteit als opgave. Opvoeden tot relatiebekwaamheid. In: *Man en vrouw schiep hij hen... Deel I*. (pp.47-70). Leuven: Peeters.
- Steutel, J. & Spiecker, B. (1996). Good sex as the aim of sexual education. In: F. Margonis (Ed.), *Philosophy of Education* (pp.400-407). Illinois: Urbana.
- Te poel, Y. & Ravesloot, J. (1997). Seksualiteit als opvoedings-en ontwikkelingsterrein: Nieuwe oriëntaties en dilemma's? *Comenius*, 17, 55-65.
- Versluis, W. & Laan, E. (2003). Effectiviteit van seksueel misbruik preventieprogramma's voor kinderen. *Tijdschrift voor seksuologie*, 27, 187-195.